

Hankinta, arviointi, esille tuominen ja karsinta - kokoelmatyöryhmän teemoissa näkyy kokoelmien elinkaari

Harri Ahonen & Sirpa Janhonen

Suomen tieteellisen kirjastoseuran kokoelmatyöryhmä on toiminut viiden viime vuoden ajan foorumina, jossa on käsitelty kirjastojen kokoelmien kehittämisen teemoja. Keskeiset teemat työryhmän tilaisuuksille ja keskustelulle ovat löytyneet hankintapolitiikan, kokoelmien arvioinnin, näkyvyyden ja poistojen piiristä. Elektronisten aineistojen lisääntyminen, kirjastojen organisaatioon liittyvät muutokset ja tiukentuvat resurssit ovat myös tuoneet lisää painetta siihen, että kokoelmia tulisi hallita ja hyödyntää yhä tarkoituksenmukaisemmin sekä kirjastoverkon että yksittäisen kirjaston kannalta. Se, miten kirjaston kokoelmia katsotaan, onkin tullut uudella tavalla ajankohtaiseksi.

Suomen tieteellisen kirjastoseuran kokoelmatyöryhmän tavoitteena on tukea tieteellisten kirjastojen kokoelmapoliittista suunnittelutyötä. Samalla se tarjoaa foorumin keskustelulle ja yhteistyölle.

Ajatus työryhmän perustamisesta syntyi vuonna 2006 Suomen yliopistokirjastojen neuvoston Kokoelmakartta-hankkeen ohjausryhmässä. Hanke oli silloisessa muodossaan juuri päättyneessä, ja sen yhteydessä aloitettujen, etupäässä kokoelmien arviointia käsitelleiden seminaarien järjestämistä tahdottiin jatkaa.

Toisaalta seminaareja haluttiin jatkossa järjestää myös muista kokoelmien kehittämiseen liittyvistä aiheista. Ajatus kokoelmatyöryhmän perustamisesta ei ollut täysin uusi, sillä seuran yhteydessä oli toiminut 1990-luvulla kokoelmien kehittämistyöryhmä, jonka aloittamaa työtä nykyinen työryhmä jatkaa.

Seuran hallitus tarttui aloitteeseen ja kokoelmatyöryhmä pääsi aloittamaan toimintansa syksyllä 2006 puheenjohtajanaan kirjastonjohtaja Pentti Vattulainen Varastokirjastosta sekä sihteerinä Harri Ahonen Kansalliskirjastosta. Työryhmän muita jäseniä olivat sen perustamisvaiheessa Maija Miettinen (Suomen Akatemia), Su-

vi-Päivi Pöytälaakso-Koistinen (Tritonia), Marja Sarvilinna (JYK), Anna-Kaisa Sjölund (SeAMK), Anna-Maija Stenlund (SKS) sekä Raine Wilén (Kansalliskirjasto).

Työryhmän kokoonpano on viimeisten vuosien aikana muuttunut lähes kokonaan. Vuoden 2011 alusta alkaen sen jäseniä ovat olleet puheenjohtaja Harri Ahonen, sihteeri Sirpa Janhonen (Varastokirjasto) sekä muina jäseninä Anniita Ahlholm-Kannisto (TaYK), Tiina Eklund (TYK), Airi Forsell (ÅAB) ja Raine Wilén. Työryhmään on kuulunut jäseniä niin yliopistokirjastoista, erikoiskirjastoista kuin ammattikorkeakoulukirjastoistakin.

Hankintaohjelmat ja kokoelmien arviointi

Ensimmäinen työryhmän koulutustilaisuus (2007) järjestettiin työpajana kirjallisen kokoelmapoliitiikan laadinnasta. Työmuoto oli seuran toiminnassa uusi: aamupäivän ohjelmassa oli taustoittavia luentoja kokoelmien vaikuttavuudesta, arviointimenetelmistä ja kirjallisen kokoelmapoliitiikan rakenteesta sekä käytännön esimerkkejä eri kirjastojen kokoelmapoliittisista ja hankintaohjelmista.

Iltapäivän ohjelmassa olivat ryhmätyöt, joissa käsiteltiin osallistujien edustamien kirjastojen kokoelmapoliittisia periaatteita. Tilaisuuden luonteen ja työmenetelmien vuoksi osallistujakunta jouduttiin rajoittamaan, joten valitettavasti kaikki halukkaat eivät voineet osallistua työpaajaan. Työryhmän tarkoituksena onkin ollut järjestää samansisältöinen tilaisuus vielä tulevaisuudessa uudelleen.

Kokoelmien hyödyntäminen ja näkyvyys

Seuraava seminaari ”Miten tehdä kokoelmat näkyviksi?” järjestettiin yhteistyössä Varastokirjaston ja Kokoelmakartta-konsortion kanssa (2009). Kirjastokokoelmat ovat keskeinen menestystekijä kirjastojen kilpaillessa asiakkaidensa arvostuksesta ja luottamuksesta.

Kokoelmien näkyvyyttä ja näkyvyyden lisäämistä pohdittiin seminaaripäivän aikana useista eri näkökulmista: kehitysjohtaja Susanna Petersson (Valtion taidemuseo) kertoi museokokoelmien hallinnasta ja kuvailusta, minkä pohjalta voitiinkin todeta sekä kirjasto- että museokokoelmien kehittämisessä olevan runsaasti samankaltaisia haasteita.

Jindřiška Pospíšilová (Národní knihovna České republiky) puolestaan kertoi Conspectus -tasojen soveltamisesta kokoelmien kuvailuissa Tšekin tasavallan kansalliskirjastossa ja Raine Wilén Conspectus-tasojen soveltamiseen ja määrittelyyn liittyvistä haasteista yhdysvaltalaiskokemuksen pohjalta (Munroe & Ver Steeg, 2004). Opihistorian emeritusprofessori Anto Leikola taas käsitteli mielenkiintoisessa esityksessään tieteenalan klassikkoteoksia sekä arvioi mahdollisuuksia tulevien klassikoiden tunnistamiseksi.

Kokoelmakartta -konsortioon osallistuvat kirjastot kertoivat myös omista kokemuksistaan sekä kokoelmien kartoituksella saavutetuista hyödyistä.

Poistot ja saatavuuden varmistaminen

Tuorein työryhmän järjestämä seminaari käsittelee aineiston poistamista kirjaston kokoelmista. Tilaisuus järjestettiin Tieteiden talolla 1.11.2010. Poistoperiaatteet ovat eri kirjastoissa samankaltaisia: keskeisimpiä ovat varastotilan riittämättömyys, asiakkaiden muuttuneet tarpeet sekä aineiston kunto ja käyttöaste.

Seminaarissa pyrittiin selvittämään, miksi kynnys aineiston poistamiseen, eräässä mielessä ”negatiiviseen hankintaan”, on tieteellisten kirjastojen kokoelmista korkea. Lisäksi seminaarissa keskusteltiin kirjastojen roolista aineiston saatavuuden varmistajina.

Seminaarin lopuksi kuultiin kokemuksia meillä olevista karsintahankkeista, etenkin kirjastojen muuttoihin tai yhdistymisiin liittyen. ”Kokoelmista vapautetut – Aineiston poistaminen kirjaston kokoelmista” -seminaarin esityksistä julkaistaan Signumin käsillä olevassa numerossa Jarmo Saartin ja Raine Wilénin esitelmiin perustuvat artikkelit.

Kokoelmakartta työvälineeksi

Kokoelmakartta-konsortion jäsenkirjastojen asiantuntijat ovat osallistuneet aktiivisesti Suomen tieteellisen kirjastoseuran kokoelmatyöryhmän seminaarien ideoimiseen sekä esiintyneet niissä esitellen omien kirjastojensa kokemuksia kokoelmien kuvailusta ja kokoelmatyöstä. Kokoelmatyöryhmän tarkoituksena on jatkossakin järjestää myös yhteistyössä kokoelmakartta-konsortion kanssa suunniteltuja seminaareja.

Kokoelmakartta-hanke on jatkunut siihen osallistuvien kirjastojen muodostamana konsortiona vuodesta 2008 alkaen. Konsortio on valmistellut kokoelmien kuvailun formaatin, tallennusalan sekä ohjeet niiden soveltamiseen ja käyttöön.

Kokoelmakartan alkuperäisenä tavoitteena oli muodostaa suomalaisten tieteellisten kirjastojen kokoelmista ”kartta”, josta nähtäisiin eri kirjastojen kokoelmien vahvuudet sekä painopisteet aihealueittain. Tämän lisäksi kokoelmakartas-

ta olisi voitu havaita myös hankinnan katvealueet ja puutteet. Tässä mielessä, kokoelmakartan tavoitteena oli toimia eräänlaisena valtakunnallisena kokoelmapolitiikan työvälineenä. Tavoite ei valitettavasti ole toteutunut, sillä tieteelliset kirjastot eivät ole hankkeessa kattavasti mukana.


Vaikka valtakunnallisessa kokoelmakartassa on edelleen runsaasti harmaita alueita, on kokoelmiin kartoituksesta ollut runsaasti hyötyä sen yksittäisille jäsenkirjastoille: Kirjaston tietämys omista kokoelmistaan on kasvanut ja sekä hankintoja että poistoja on voitu tehdä tarkemmin. Kokoelman tasosta, laajuudesta, kattavuudesta ja aineiston iästä saatu tilastotieto on tarjonnut kirjastoille paremmat edellytykset keskustella kokoelmiensa ja palveluidensa kehittämisestä kehysorganisaationsa ja rahoittajiansa kanssa. Muutamissa kirjastoissa kokoelmakartta on toiminut myös osaamisen johtamisen työvälineenä, sillä sen avulla on voitu siirtää ns. hiljaista tietoa uusille työntekijöille.

Työryhmän tulevaisuuden näkymiä

Kokoelmatyöryhmän järjestämät seminaarit on pyritty rakentamaan siten, että seminaaripäivä on aloitettu teoreettisilla esityksillä, ja iltapäivällä on kuultu kirjastojen omia näkemyksiä sekä jaettu käytännön kokemuksia. Konsepti on ollut ilmeisen toimiva, sillä kaikki työryhmän järjestämät seminaarit ovat osoittautuneet erittäin suosituiksi. Niissä on ollut osallistujia sekä yliopisto-, ammattikorkeakoulu- ja erikoiskirjastoista että yleisistä kirjastoista. Tämä kertoo sen, että kokoelmatyöhön liittyvä täydennyskoulutuksen ja keskustelun tarve on ilmeinen koko kirjastokentällä.

Kokoelmatyöryhmä ei ole ainoa seuran työryhmistä, jonka järjestämissä seminaareissa käsitellään kokoelmien kehittämistä. Elektronisten ai-

neistojen ja kausijulkaisukokoelmien kehittämistä käsitellään erityisesti tietoaineistotyöryhmän (entinen kausijulkaisutyöryhmä) järjestämistä seminaareissa ja kokoelmayhteistyötä puolestaan kaukopalvelutyöryhmän järjestämällä kotimaisilla kaukopalvelupäivillä. Kokoelmatyöryhmän onkin syytä tiivistää yhteistyötään molempien edellä mainittujen työryhmien kanssa.

Marraskuun seminaarissa kerätty palaute tuotti hyviä ideoita tulevien tilaisuuksien aiheiksi. Kiitos kaikille vastaajille! Ehdotuksia voi lisäksi lähettää myös tämän artikkelin kirjoittajille. 

Kirjallisuutta:

Janhonen, Sirpa & Savolainen, Eeva: Kokoelmista vapautetut – Aineiston poistaminen kirjaston kokoelmista. STKS:n kokoelmatyöryhmän seminaari 1.11.2010. – Varastokirjasto tiedottaa 2010:2.

Kokoelmakartta -hankkeen kotisivut osoitteessa: <http://www.varastokirjasto.fi/kokoelmakartta/>

Munroe, Mary H. & Ver Steeg, Jennie E.: The Decision-Making Process in Conspectus Evaluation of Collections. The Quest for Certainty. – Library Quarterly 2004, vol. 74, no. 2.

Palonen, Vuokko: Miten tehdä kokoelmat näkyviksi – Varastokirjaston ja STKS:n seminaari 16.11.2009. – Varastokirjasto tiedottaa 2009:2.

Tietoa kirjoittajista:

*Harri Ahonen
Kokoelmatyöryhmän pj.
Kirjastonhoitaja
Humanistinen kokoelma
Kansalliskirjasto
email. harri.ahonen@helsinki.fi*

*Sirpa Janhonen
Kokoelmatyöryhmän siht.
Suunnittelija
Varastokirjasto
email. sirpa.janhonen@nrl.fi*